

Людмила Чередник

СВІТ ДИТИНСТВА У ТВОРЧОСТІ ІРЕН РОЗДОБУДЬКО

Анотація. У статті досліджуються особливості зображення внутрішнього світу героїв у дитячій прозі відомої сучасної письменниці Ірен Роздобудько, звертається увага на поєднання в ньому рис психологізму та фантастики.

Ключові слова: Ірен Роздобудько, казка, фантастика, психологізм, герой, сюжет.

Ірен Роздобудько – відома сучасна українська письменниця, журналістка, авторка сценаріїв, переможниця багатьох літературних конкурсів. Пише психологічну прозу, гостросюжетні романи, часто з детективною інтригою та елементами трилера, поезію, політичну сатиру. Її твори – це «своєрідний колаж, оригінальне поєднання цікавих тематичних ракурсів та різних жанрово-стильових характеристик» [3 с. 54], символічних образів та глибоких підтекстів. У творчому доробкові письменниці є й твори для дітей: «Пригоди на невідомому острові» (2007), «Свист кризь дірку в зубах» (2007), «Коли оживають ляльки» (2007), «Ірен Роздобудько про Блеза Паскаля, Вольфі Моцарта, Ганса Андерсена, Катрусю Білокур та Чарлі Чапліна» (2007).

Творчість І. Роздобудько стала предметом уваги відомих українських дослідників Я. Голобородька, Я. Козачка, Ю. Джугастрянської та ін.

Мета статті – дослідити внутрішній світ дитини у дитячій прозі. Об'єктом обрано такі твори письменниці, як «Коли оживають ляльки» та «Ірен Роздобудько про Блеза Паскаля, Вольфі Моцарта, Ганса Андерсена, Катрусю Білокур та Чарлі Чапліна».

Книга Ірен Роздобудько «Коли оживають ляльки» – це захоплююча подорож у казковий світ дитинства, де панують добро, любов, злагода, взаєморозуміння. Кожен з п'яти творів, що увійшли до книги, наповнений чудовим світом таємничості та фантазій.

У казці «Винахідливі гноми» розповідається про дівчинку Олю, яка була надзвичайно допитливою. Її цікавили найрізноманітніші питання, на які вона невпинно шукала відповіді: чи можна виростити у ванній кімнаті з акваріумної рибки великого дельфіна, звідки береться дощ, чому взимку з неба летять красиві сніжинки, а влітку зацвітають квіти. Письменниця надзвичайно тонко передає особливості віку своєї героїні, створюючи образ маленької «чомучки». Усі ці складні питання Олі допомогли вирішити гноми, образи яких авторка змальовує в традиційній казковій манері: маленькі чоловічки у смугастих вовняних шкарпетках, великих дерев'яних чоботях та зелених капелюхах із широкими крисами. Гном, який завітав до дівчинки, розповів про те, що вони приносять не тільки солодкі сни. Одного разу вони спробували навіть наблизити весну і здійснили справжнє диво. Із звичайного кольорового паперу ножицями вони вирізали квіти, траву, зелені листочки, а потім «розбіглися по всіх містах і селах, де люди чекали весну» [4, с. 9] і приклеювали до дерев листочки, «на клумбах висаджували тюльпани, а під сніговими брилами – проліски» [4, с. 10]. Всю ніч гноми працювали, а на ранок всю землю було вкрито ніжно-зеленим листям. «Люди зраділи. Від їхніх посмішок розтанув і поплив до річок сніг» [4, с. 11]. Відтоді у гномів завжди багато роботи: то вони прикрашають занадто сіру зиму, то розвішують на деревах яблука і сливи, а на ланах викладають велетенські смуги кавунів. Ось так просто і цікаво письменниця розповіла маленьким читачам про зміни пір року. А ще гноми запалюють зірки. Мимоволі згадуються знамениті рядки відомого російського поета В. Маяковського: «Послухайте! Якщо зірки засвічують – виходить – це комусь треба?»

І дійсно, краси і загадки потребує людська душа, особливо дитяча. «Проте ніхто з Олиних однолітків навіть не здогадується, чия це робота. А чи думають про це дорослі? Навряд чи...» [4, с. 12]. На жаль, дорослі, заклопотані своїми проблемами, про це забувають і поступово втрачають здатність відчувати диво. Такі сумні висновки робить авторка з метою привернути увагу батьків до виховання дітей.

Не можна залишитися байдужим, читаючи казку «Подорож у скляну кулю», в якій розповідається про її мешканців: маленького Букарбона, Пухиркового Ме, Тіліла і Ліліт, які плавають на своєму півмісяці у безконечному просторі Всесвіту, повсюди розсипаючи насіння квітів. У цій дивовижній країні немає зла, смерті, розлуки, злих відьом і чарівників, а казкові істоти надзвичайно добрі: «маленький Букарбон ніколи не стане дорослим хижакком, Пузирковий Ме не втратить бабусю, а Тіліл і Ліліт не розлучаться. Ніколи». [4, с. 20]. Скляна куля стає символом дитинства і казка пронизана ностальгією за дитинством, яке ніколи не повертається: «Їх [скляні кульки] знаходять діти, що не навчаються в школі, проте пізніше кульки десь зникають...» [4, с. 17]. У кожного з нас, на думку І. Роздобудько, є така скляна кулька, як спогад про дитинство, головне зберегти дитячу щирість у дорослому віці, але «це доти, доки ти не розіб'єш своєї скляної кульки. Бачиш, я не розбила її за стільки років, і передаю цей скарб тобі. Тепер усе залежатиме тільки від тебе» [4, с. 20]. Так ненав'язливо авторка доводить важливу дидактичну думку: дитинство – це не просто віковий період, це та чистота душі, що має залишатися у людини назавжди.

У казці «Духи, що живуть у посуді» за простою, на перший погляд, розповіддю про духів Хлюп-Хлюп, що живе у білому кухлі, Дзень-Дзень – у високій склянці, П-п-пих, що оселився у тендітній філіжанці з кавою, Курамира і Кюми-Сарета, що господарювали у старих княжих келихах, проглядає глибокий філософський підтекст.

У творі незвично поєднується минуле і сучасне. Минуле пов'язане з духами княжих келихів, сучасне – із звичайним посудом. Курамир і Кюми-Сарет згадують часи лицарів і прекрасних дам, а Хлюп-Хлюп, Дзень-Дзень, і особливо П-п-пих, постають як пихаті невігласи, що тільки дрімали, веселилися і мріяли, про те, як швидше цих старих диваків викинути на сміття: «Який же з них зиск, коли вони нічого не роблять, а лише займають місце, де могли б стояти самовар чи шатківниця! Вони – небезпечні чужинці, їхній час уже минув!» [4, с. 25]. Але героїня якось необережно взялася за кухлика і робила його, склянку для пепсі, в якій жив Дзень-Дзень прибрали, оскільки цей напій «кепсько впливає на дитячий шлунок» [4, с. 25], а «одного разу якийсь дивак поцупив тендітну кавову філіжанку» [4, с. 26], в якій жив П-п-пих. На вільному місці поставили новий посуд, а коли і той розбився – купили ще новіший. І тільки два старих келихи залишалися стояти на верхній полиці. «На їхніх щербатих вінцях, як і багато віків тому, сиділи Курамир та Кюми-Сарет. Вони не помічали часу, міркуючи про справи, яких давно ніхто не згадує...» [4, с. 26].

За казковою формою оповіді приховані філософські роздуми авторки про минуле, сучасне і майбутнє. Як часто люди намагаються забути минуле, вважаючи його непотрібним. Але минуле – це пам'ять, досвід віків, набутки багатьох поколінь. Це наша міць і опора, без яких немає ні сьогодення, ні майбутнього. Старі келихи символізують не просто сиву давнину, а й майстерність митців, які могли творити навіки-віків.

Казка «Коли оживають ляльки», яка й дала назву книзі, має підзаголовок: «Казка для дівчаток. Хлопчикам читати категорично заборонено». І це не дивно, адже у творі розповідається про проблеми, які більше хвилюють дівчат: про зачіски, сукні, лак для нігтів, кохання. А ще – про їхні мрії. Героїня казки – дівчинка Агнія, якій понад усе хотілося мати живих ляльок. Дівчинка вірила у те, що вночі ляльки оживають і тікають на бал, а їй дуже кортіло побачити це диво. І як завжди буває у казках, Агнії це вдалося. Її ляльки

Полуниця, Омеляна та Мар'янка за допомогою чарівних слів перетворили дівчинку на пупса Ельмінію. Як потім стало відомо, ляльки хотіли провчити дівчину, яка з ними поводилася досить нечемно. Але потім вони пробачили Агнії і взяли її з собою на бал. У казкових країнах Під-Ванії та Між-Стінії, куди потрапила дівчинка, існували лицарські закони добра і справедливості. Врешті-решт, Полуниця й Омеляна стали королевами цих країн, а Агнія з Мар'янкою повернулися додому.

У казці є багато виховних моментів, але вони приховані у підтексті. Авторка розповіла про те, що ляльки мають серце та душу, і, граючись з ними, треба ставити себе на їхнє місце, тобто, берегти свої іграшки. Агнія сказала своїй ляльці Омеляні мудрі слова: «...Роби все так, як тобі підказує серце, – я завжди знала, що воно в тебе є. Тож пообіцяй мені, що ти навчиш своїх підданих усього найкращого, що є у людей... А ще навчи їх співати!» [4, с. 49]. Жити за велінням серця – важлива умова гармонійного життя і для дорослих, і для дітей. Хоча авторка і в цій казці попереджає, що потрапляти на лялькові чарівні бали можна тільки до тринадцяти років. Чому? Можливо, тому, що пізніше діти дорослішають і, на жаль, перестають вірити у дива.

Казка про «Місяць у слоїку» найсумніша у цій книзі. Вона про щире віру в диво, добро, кохання.

Сюжет, здавалось би, простий. Героїня дістає із старої скрині дитячі речі свого дідуся: «аркуші з малюнками, листи, перев'язані рожевою стрічкою, три скляних кульки, краватка-метелик і пожовклий учнівський зошит – щоденник хлопчика Мікі (дідуся Михайла)» [4, с. 56]. Саме у цьому щоденнику прочитала героїня розповіді про свого дідуся Михайла і його старшого брата Сашка. Вони були зовсім різними.

Михайлик був дуже вразливим хлопчиком. Він довго не міг заснути, почувши від мами історію про двох братів, один з яких був жорстоким, а інший – поетом. Брати закохалися в одну даму, але дама обрала поета. І жорстокий брат вбив його. Дама, як говорить оповідачка, «зачинилася у своєму маєтку і там зістарилася на самоті» [4, с. 56]. А пес, який жив у поета, помер на його могилі. Така сумна історія про кохання і смерть, вірність і зраду викликала сміх Сашка, а Михайлик довго не міг заснути, оскільки йому було прикро «за поета, і за даму, і за собаку» [4, с. 56]. Саме цієї ночі почалася ще одна історія: про Місяць. Михайликові здалося, що Місяцеві самотньо на небі, і він оселив його у слоїку. Хлопчик ночами розмовляв зі своїм новим другом, а батьки і брат Сашко вважали його божевільним. Одного разу Сашко, сміючись, розбив слоїк. На цьому записки Михайлика обірвалися. Хлопці побилися, їх побив ще й батько, вони очікували, що зійде Місяць, та його не було. «Але я знав, що мій Місяць не зійде ніколи. Я й досі сплю, накривши голову подушкою – ця звичка у мене з дитинства» [4, с. 58], – такою були останні рядки щоденника.

Авторка не випадково обрала цю форму. Адже відомо, що щоденник – це сокровенні думки його автора, тому вони завжди відверті і щирі. Михайликові, мабуть, було дуже самотньо у цьому світі, тому він і почав записувати свої роздуми. І те, що він обрав своїм другом Місяця, теж свідчить про його самотність у родині: батьки і старший брат не розуміли хлопчика. Самотність важка для дорослої людини, а для дитини це справжнє горе. Обірвані записи і той факт, що герой вже ніколи не бачив Місяця свідчать про те, що хлопчик вперше зустрівся з людською жорстокістю, для нього так сумно скінчилося диво казки і почалося суворе життя.

На нашу думку, казки цієї збірки глибоко філософські, і адресатом їх мають бути не тільки діти, а й дорослі. Авторка, яка криється за образом оповідача, не втратила дитячої чистоти, тому вона розуміє своїх героїв, співчуває їм. А дорослі, про яких лише згадується, представлені тут не в досить гарному світі.

Книга «Ірен Роздобудько про Блеза Паскаля, Вольфі Моцарта, Ганса Андерсена, Катруся Білокур, Чарлі Чапліна» містить п'ять історій про дитинство видатних людей, які дуже рано досягли успіху завдяки силі свого таланту. Обрані авторкою видатні постаті дуже різні за фахом і темпераментом – це письменник, художниця, кіноактор, композитор та учений. Кожен з героїв постає перед читачем як яскрава особистість. Факти з життя славетних переплітаються з фантазією письменниці, кожна оповідь закінчується розділом «Історія людини в історії людства».

Книга містить передмову під назвою «Передмова не для дорослих». У ній авторка пояснює свою дивну назву: дорослі ні в що не вірять, тому з ними важко. Діти, прочитавши ці розповіді, можливо, зацікавляться їхніми героями і прагнуть дізнатися про них більше. Передмова закінчується віщими словами: «Кожне життя починається з казки, а продовжується так, як ти забажаєш» [5, с. 3]. У них – спонукання до дії юних читачів.

Слід зазначити, що розповідь про кожного з героїв має цікаву назву. Наприклад, перший розділ, присвячений Блезу Паскалю, називається «Жаринка з хатнього вогнища». Авторка розповідає про маленького генія, який був надзвичайно допитливим і весь час задавав батькові безліч запитань. Коли батько одного разу відмовився відповісти, що таке математика і геометрія і сховав від сина свою бібліотеку, маленький Блез вирішив сам навчитися малювати правильні фігури. І зробив це, розмалювавши підлогу у кімнаті вуглинкою з каміну, а вимірював ці рисочки і кружечки мотузком. Малюк навіть не здогадувався, що він довів тридцять другу теорему Евкліда! Ось тоді батько й зрозумів, що його син – геній і доклав багато зусиль, щоб той мав гарну освіту. Пізніше Блез Паскаль зробив безліч відкриттів, але «всі великі відкриття починаються з ... маленької яскравої жаринки, яка має світитися у твоєму допитливому розумі!» [5, с. 29]. Головне для дорослих – помітити цю жаринку і допомогти їй розгорітися.

У розділі «Грайливий Вольфі» розповідається про відомого німецького композитора В. А. Моцарта. Авторка зображає у своєму творі хлопчика, для якого музика стала частиною його ества: «Музика, музика була скрізь! Світ перетворився на величезну музичну табакерку. І Вольфі здавалося, що він живе всередині неї!» [5, с. 47]. Симпатія оповідача до свого маленького героя відобразилася у зменшеному імені «Вольфі», у захопленні від дитячої мрії хлопчика дотягнутися до клавіатури клавесину, у його здатності чути мелодію навіть у рипінні дорожнього візка.

Розповідь про датського письменника Г. Х. Андерсена називається досить незвично – «Казки для kota Лукойє». У ній своєрідно зашифровано не тільки жанр, в якому писав Андерсен, а й ім'я його літературного персонажа, улюбленця дітей Оле-Лукойє, який показував малюкам сни. Кіт Лукойє – найкращий співрозмовник маленького Ганса Християна, якому він довіряє свої найсокровенніші таємниці. У творі розповідається про те, як звичайний хлопчина, пройшовши багато випробовувань долі, став відомим на увесь світ казкарем, своїм життям підтвердивши мудрі слова kota Лукойє: «Щоб стати гарним і вільним птахом, треба пройти багато випробувань» [5, с. 73].

Усесвітньо відомій художниці Катерині Білокур присвячено розповідь «Що може пензлик?». Читач дізнається про те, що змалечку Катруся Білокур знала, про що розмовляють квіти і їх красу увічнила вперше простим пензликом з коров'ячої шерсті, як дівчинка намагалася відстояти своє бажання малювати і навіть стрибнула в ополонку, щоб батьки повірили в її талант, як їздила до Канева на Чернечу гору просити сили, щоб подолати стіну несприйняття її картин. Назавжди запам'ятала дівчинка пораду Кобзаря: «Шукай не слави, а хороших людей! Їх на світі багато! Варто лише їх знайти! І вони тобі допоможуть!» [5, с. 114]. Головне – «лише не кидати мрії, йти до неї і нікого не слухати. Вчитися треба!» [5, с. 111].

«Таємниця чорного капелюха» розповідає про важке дитинство видатного англійського та американського кіноактора і кінорежисера першої половини ХХ століття Чарлі Чапліна. Письменниця оповідає про те, як після смерті батьків діти залишилися сиротами, і Чарлі, спостерігаючи за перехожими, почав повторювати їхні рухи, щоб розважити старшого брата і самому забути голод. А перехожі зі співчуття і захоплення хлопчиком давали йому гроші. Такою була перша акторська спроба великого Чаплі Чапліна. Потім він працював у маминих червоних панчохах у цирку, в перукарні, продавав на вулицях газети. І завжди хлопчик любив мріяти. Йому хотілося швидше стати дорослим, «бути завжди у центрі уваги, щоб його усі любили, мати великий дім, двійко коней і лаковані черевики, і... багато смачних тістечок. А потім у місячному сяйві перед ним виник образ того кумедного закоханого чоловічка в зім'ятому капелюсі» [5, с. 121], завдяки якому Чарлі Чаплін став відомим на весь світ.

Цікавою є мова творів Ірен Роздобудько – проста, але водночас дуже мальовнича, повна порівнянь, метафор, епітетів. У творах багато діалогів, що передають динаміку розвитку подій, монологів, які допомагають глибше зрозуміти внутрішній світ героїв.

Отже, проаналізувавши твори Ірен Роздобудько «Коли оживають ляльки» та «Ірен Роздобудько про Блеза Паскаля, Вольфі Моцарта, Ганса Андерсена, Катрусю Білокур, Чарлі Чапліна» можна зробити висновки про те, що світ дитинства у її творах яскравий, насичений, дієвий. Твори достатньо різні за своїми фабульно-жанровими ознаками. Авторка закликає не тільки маленьких читачів, але і їхніх батьків бачити в звичайних речах та подіях, на які ми не звертаємо уваги, казковість та розкриває нам їхнє чудове походження. Герої творів постають як звичайні діти, але надзвичайно кмітливі. Ірен Роздобудько не приховує, що у житті багато складного, тому її персонажам доводилось з раннього віку важко працювати, терпіти нестатки. Але всі вони вміли наполегливо стояти на своєму. Письменниця тактовно повчає бути спостережливими, допитливими, кмітливими, робити добрі справи. В одному зі своїх інтерв'ю Ірен Роздобудько сказала: «Дуже хочу дати поштовх молодим людям..., щоб вони кудись йшли, чогось хотіли й нічого не боялися. Я хочу, щоб люди змінювалися всередині!» [1, с. 90]. На нашу думку, письменниця уміє досягти поставленої мети і її твори для дітей та дорослих найкращий тому приклад.

Література

1. Галушка Наталія. Ірен Роздобудько : творчість крізь призму душі та серця... / Наталія Галушка // Вісник Чернівецького університету. Серія «Філологічні науки» – 2012. – № 5(218). – С. 89–91.
2. Голобородько Я. Українська fashion-література (Тексти і цінності Ірен Роздобудько) / Я. Голобородько // Вісник НАН України. – 2010. – № 1. – С. 44–50.
3. Джугастрянська Ю. Ірен Роздобудько : коли жінка – поет / Ю. Джугастрянська // Дивослово – 2009. – № 1. – С. 59–61.
4. Роздобудько Ірен. Коли оживають ляльки / Ірен Роздобудько – К. : Грані-Т, 2007. – 60 с.
5. Роздобудько Ірен про Блеза Паскаля, Вольфі Моцарта, Ганса Андерсена, Катрусю Білокур, Чарлі Чапліна / Ірен Роздобудько – К. : Грані-Т, 2007. – 114 с.

Ljudmyla Cherednyk

The World of Childhood in the Works by Iren Rozdobud'ko

Summary. In the article is investigated the displaying features of characters inner world in children's fiction by known contemporary writer Irene Rozdobudko; focused on the connection of psychology and science fiction in these works.

Key words: Iren Rozdobud'ko, fairy tale, fiction, psychologism, character, plot.

Людмила Чередник

Мир детства в творчестве Ирэн Роздобудько

Аннотация. В статье исследуются особенности изображения внутреннего мира героев в детской прозе известной современной писательницы Ирэн Роздобудько, обращается внимание на соединение в нем признаков психологизма и фантастики.

Ключевые слова: Ирэн Роздобудько, сказка, фантастика, психологизм, герой, сюжет.